

MONIKA PRADZIADOWICZ

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

**Wybrane opinie uczestników programu
rolnośrodowiskowego wdrażanego na obszarze
województwa zachodniopomorskiego**

Wprowadzenie

Program rolnośrodowiskowy jest narzędziem Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej (UE) realizowanym w ramach Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) we wszystkich państwach Wspólnoty. Jest to instrument obligatoryjny, który musi być wdrażany przez każdy kraj członkowski UE (Kucharczyk, Różańska 2012).

Program rolnośrodowiskowy ma zachęcać rolników do prowadzenia gospodarki rolnej zgodnie z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu przyrodniczego obszarów wiejskich Polski.

Jest on dostępny na terenie całego kraju. Beneficjentem może być rolnik posiadający gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Program rolnośrodowiskowy ma charakter 5-letniego zobowiązania, które rolnik podejmuje dobrowolnie poprzez złożenie wniosku rolnośrodowiskowego (stanowiącego część wniosku o płatności bezpośrednie) i gospodarowanie zgodnie z planem działalności rolno środowiskowej (MRiRW 2011, s. 2).

Rolnik ma możliwość wyboru 9 ogólnodostępnych pakietów rolnośrodowiskowych, które zostały podzielone na 49 wariantów (w zależności od tego, na

jakich obszarach prowadzona jest działalność rolnicza oraz od tego, co i jak uprawia lub hoduje).

Wspomniane pakiety rolnośrodowiskowe to:

- Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone.
- Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne.
- Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone.
- Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000.
- Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000.
- Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie.
- Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie.
- Pakiet 8. Ochrona gleb i wód.
- Pakiet 9. Strefy buforowe.

Program rolnośrodowiskowy cieszy się dużym powodzeniem w niektórych krajach Unii Europejskiej. Na przykład w Austrii przystąpiło do nich 78,2% rolników gospodarujących na 67,8% użytków rolnych, w Szwecji odpowiednio 63,7% i 51,6%. Natomiast mało popularne są m.in. w Belgii – 2,8% rolników i 1,7% użytków rolnych (Korsak-Adamowicz, Starczewski, Dopka 2007, s. 6).

Podstawowym celem przeprowadzonych badań było poznanie opinii rolników wdrażających program rolnośrodowiskowy w swoich gospodarstwach rolnych. Na podstawie doboru losowego do badania wytypowano 500 rolników z obszaru powiatów województwa zachodniopomorskiego (nie uwzględniono podziału na gminy, gdyż uznano, że wytypowana zbiorowość jest reprezentatywna do przeprowadzenia badań właściwych). W efekcie uzyskano 492 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy ankiet. Badania ankietowe przeprowadził zespół pracowników z Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach.

1. Wyniki badań

Jak wynika z przeprowadzonych badań ankietowych próbę badawczą stanowią rolnicy uczestniczący w programie rolnośrodowiskowym w wieku 19–78 lat. Największą grupę respondentów stanowili rolnicy w przedziale wiekowym

od 46 do 55 lat. Przeważali rolnicy z wykształceniem średnim (57,32%), a tylko nieliczni posiadali wykształcenie podstawowe (4,27%). Zdecydowana większość badanych stała się właścicielami gospodarstw rolnych na skutek planowanego dziedziczenia po rodzicach (53,66%) lub w drodze kupna (30,69%). Właściciele gospodarstw rolnych stosowali konwencjonalne metody produkcji (63,41%), duży udział w badanej grupie zajmowały gospodarstwa ekologiczne (43,50%). W badanych gospodarstwach dominowała produkcja roślinna (62,80%), blisko 43% obiektów posiadało powierzchnię od 15 do 49,99 ha, zaś kolejne 40,85% powyżej 50 ha.

Podstawowe motywy, którymi kierowali się właściciele gospodarstw rolnych przystępujący do programu rolnośrodowiskowego, przedstawiono w tabeli 1. Przeprowadzone badania wykazały, że beneficjenci programu rolnośrodowiskowego szczerze przyznają, że w zdecydowanej większości (85,37%) przystąpili do niego wyłącznie ze względów finansowych. Na ochronę środowiska, jako motyw przystąpienia do programu, wskazało niespełna 22% badanych. Kolejne czynniki wpływające na decyzje respondentów były znacznie mniej istotne (tab. 1). Powyższe potwierdza także Mickiewicz (2010), który uważa, że najskuteczniejszą metodą, która skłania społeczność zamieszkującą obszary wiejskie, w tym właścicieli gospodarstw rolnych do podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska jest stworzenie systemu gratyfikacji finansowej (Mickiewicz, 2011 s. 176).

Tabela 1

Motywy przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów
Korzyści finansowe	420	85,37
Ochrona środowiska	108	21,95
Poprawa struktury gleby	78	15,85
Profil produkcji	51	10,37
Warunki środowiskowe	27	5,49
Niższe koszty produkcji rolnej	15	3,05

Źródło: badania własne.

Polski program rolnośrodowiskowy składa się z 9 pakietów rolnośrodowiskowych podzielonych na 49 wariantów. Jak wynika z przeprowadzonych badań, beneficjenci programu rolnośrodowiskowego wybierali 8 pakietów spośród

9 ogólnodostępnych. Na podkreślenie zasługuje niewielkie zainteresowanie pakietami związanymi z tworzeniem stref buforowych, z ochroną zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 oraz utrzymaniem pastwisk ekstensywnych. Najczęściej realizowanym pakietem rolno-środowiskowym przez rolników był Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne, który wybrało blisko połowa respondentów (tab. 2).

Tabela 2

Pakiety realizowane przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów
Rolnictwo ekologiczne	204	41,46
Ochrona gleb i wód	195	39,63
Rolnictwo zrównoważone	159	32,32
Utrzymanie łąk ekstensywnych	90	18,29
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000	25	5,08
Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich	12	2,44
Strefy buforowe	3	0,61
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000	2	0,41
Utrzymanie pastwisk ekstensywnych	1	0,20

Źródło: badania własne.

Każda inicjatywa oprócz korzyści napotyka na szereg barier. Podobnie jest w przypadku realizacji programu rolnośrodowiskowego. Przeprowadzone badania wykazały, że dostrzegają je blisko 60% respondentów. Do najważniejszych zaliczyli zbyt niski poziom dopłat (10,57% badanych), duże koszty w początkowej fazie wdrażania programu (9,76% badanych) oraz trudności wynikające z konieczności spełnienia wymogów poszczególnych pakietów (tab. 3). Ostatnie zagadnienie było przedmiotem badań Gotkiewicza, i in. (2012), których zdaniem należy uprościć wymogi związane z realizacją pakietów, w tym szczególnie związanych z ochroną ptaków i ich siedlisk (Gotkiewicz, Bórawski, Stefańska 2012, s. 159–173).

Tabela 3

Opinia respondentów nt. barier w realizacji programu rolnośrodowiskowego

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów	% odpowiedzi
Brak barier	198	40,24	
Bariery	294	59,76	
Razem	492	100,00	
Zbyt małe korzyści finansowe	52	10,57	21,76
Duże wydatki przy wchodzeniu w program	48	9,76	20,08
Spełnianie wymogów	41	8,33	17,15
Trudności z uzyskaniem kredytu	30	6,10	12,55
Zbyt dużo papierów	22	4,47	9,21
Konieczność zamrożenia własnego kapitału	18	3,66	7,53
Uwarunkowania środowiskowe	14	2,85	5,86
Obawa przed instytucjami kontrolującymi	9	1,83	3,77
Brak świadomości i chęci ochrony środowiska	5	1,02	2,09
Razem	239		100,00

Źródło: badania własne.

Zazwyczaj największe trudności we wdrażaniu innowacji, a za taką można uznać program rolnośrodowiskowy, występują w początkowych etapach. W związku z powyższym respondentom zadano pytanie o problemy na początku realizacji programu. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 4, sytuacja na obszarze objętym badaniami wyglądała relatywnie dobrze. Jedynie 1,42% beneficjentów uznało swój start jako bardzo trudny, zaś 17,48%, jako trudny. Pozostali określili go jako „bez większych trudności”, a blisko 24% – „bez żadnych trudności”.

Tabela 4

Opinia respondentów nt. początkowych etapów realizacji programu rolnośrodowiskowego

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów	% odpowiedzi
Bardzo trudny	7	1,42	
zawile przepisy	4	0,81	57,14
skomplikowana i drobiazgowa	3	0,61	42,86

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów	% odpowiedzi
dokumentacja			
Razem	7		100,00
Trudny	86	17,48	
skomplikowana i drobiazgowa dokumentacja	24	4,88	26,09
wymóg stałej współpracy z doradcą rolnośrodowiskowym	23	4,67	25,00
zawiłe przepisy	15	3,05	16,30
duże nakłady finansowe	11	2,24	11,96
kontrole gospodarstwa	9	1,83	9,78
obowiązek dotrzymania terminów działań rolnośrodowiskowych	6	1,22	6,52
mała znajomość zasad rolnictwa ekologicznego	3	0,61	3,26
brak prostych programów do planów nawozowych	1	0,20	1,09
Razem	92		100,00
Bez większych trudności	282	57,32	
pomoc doradcy rolnośrodowiskowego	114	23,17	52,53
nie było większych problemów	31	6,30	14,29
byłem świadomy podjętej decyzji	27	5,49	12,44
kontynuacja prowadzonej działalności	24	4,88	11,06
większa ilość dokumentów	17	3,46	7,83
wybór odpowiedniego pakietu	4	0,81	1,84
Razem	217		100,00
Bez żadnych trudności	117	23,78	
pomoc doradcy rolnośrodowiskowego	39	7,93	43,82
wybór odpowiedniego pakietu	18	3,66	20,22
brak jakichkolwiek trudności	15	3,05	16,85
łatwość dostosowania	15	3,05	16,85
dobry plan rolnośrodowiskowy	2	0,41	2,25
Razem	89		100,00
Razem	492	100,00	

Źródło: badania własne.

Istotne było poznanie opinii rolników jakie informacje są niezbędne do realizacji programu rolnośrodowiskowego. Jak wynika z przeprowadzonych badań najważniejszą kwestią były przede wszystkim informacje na temat sporządzenia planu rolnośrodowiskowego (21,95% respondentów), wymogi dotyczące realizowanych pakietów (21,34% respondentów), informacje na temat przyjaznych środowisku technologii uprawy (18,90% respondentów) oraz informacje

na temat zmian w realizacji wybranych pakietów (18,29% respondentów) (tab. 5).

Tabela 5

Opinia respondentów nt. informacji niezbędnych do realizacji programu rolnośrodowiskowego

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów
Sporządzanie planu rolnośrodowiskowego	108	21,95
Szczegółowe wymogi dot. pakietów	105	21,34
Technologia uprawy	93	18,90
Zmianach dot. wybranych pakietów	90	18,29
Aktualne przepisy prawne	67	13,62
Wszelkich informacji	39	7,93
Wysokość płatności	35	7,11
Informacje są wystarczające	33	6,71
Dobór odpowiednich pakietów i wariantów	21	4,27
Szkolenia praktyczne	9	1,83
Likwidacja szkód łąwieckich	1	0,20
Nie ma takiej potrzeby	72	14,63

Źródło: badania własne.

Jak wynika z przeprowadzonych badań zdecydowana większość badanych (96,14%) była zadowolona z faktu przystąpienia do niego. Przede wszystkim wskazywali oni na kwestie ekonomiczne (korzyści finansowe, dodatkowy dochód, poprawę kondycji finansowej gospodarstwa itp.) (tab. 6).

Niezadowolonych z podjęcia działań prośrodowiskowych w swoim gospodarstwie było zaledwie 19 na 492 ankietowanych. Ich zdaniem do negatywnych stron realizacji programu należą: zbyt szczegółowa dokumentacja, częste kontrole ARiMR oraz skomplikowane przepisy (tab. 6).

Tabela 6

Opinia respondentów nt. satysfakcji z przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów	% odpowiedzi
Tak	473	96,14	
korzyści finansowe	228	46,34	36,66
dodatkowy dochód	84	17,07	13,50
poprawa kondycji finansowej gospodarstwa	63	12,80	10,13
ochrona środowiska	59	11,99	9,49

Wyszczególnienie	Liczba respondentów	% respondentów	% odpowiedzi
wyższe plony	30	6,10	4,82
łatwe do spełnienia wymogi pakietów	29	5,89	4,66
poprawa właściwości gleb	27	5,49	4,34
racjonalne gospodarowanie nawozami	25	5,08	4,02
ze względów organizacyjnych	21	4,27	3,38
możliwość inwestycji	19	3,86	3,05
przewodzona produkcja	18	3,66	2,89
mniejsze nakłady pracy	11	2,24	1,77
gospodaruję w zgodzie z naturą	8	1,63	1,29
Razem	622		100,00
Nie	19	3,86	
zbyt szczegółowa dokumentacja	12	2,44	63,16
częste kontrole ARiMR	3	0,61	15,79
skomplikowane przepisy	3	0,61	15,79
za mała rekompensata w stosunku do nakładów i spadku plonów	1	0,20	5,26
Razem	19		100,00
Razem	492	100,00	

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Program rolnośrodowiskowy jest obowiązkowym narzędziem wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej od 1992 roku i pełni kluczową rolę w realizacji planów ochrony przyrody. Ma za zadanie promowanie dobrych praktyk rolniczych, kształtować racjonalne postawy rolników w odniesieniu do otaczającego ich środowiska przyrodniczego i uczyć zasad zrównoważonego rozwoju w gospodarstwach.

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych w grupie 492 producentów rolnych można sformułować następujące wnioski:

1. Wśród najważniejszych motywów, które wymieniają respondenci przystępujący do programu rolnośrodowiskowego jest w większości zgodnie wymieniana możliwość uzyskania dodatkowych środków finansowych. Motywy pozaekonomiczne były wskazywane przez nich zdecydowanie rzadziej.
2. Najczęściej rolnicy wybierają do realizacji pakiety, które charakteryzują się względnie wysokim poziomem stawek płatności rolnośrodowiskowych oraz brakiem konieczności ponoszenia przez nich dodatkowych kosztów wynikających z wypełnienia wymogów wybranego wariantu rolnośrodowiskowego.

Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się wśród właścicieli gospodarstw rolnych pakiety, których stawki rolnośrodowiskowe nie stanowiły tak dużej zachęty na dobrowolny udział rolnika w programie, a wymagały od niego ponoszenia dodatkowych nakładów finansowych związanych np. z zakładaniem stref buforowych w przypadku pakietu 9 lub wprowadzania mniejszych lub większych ograniczeń w prowadzonej działalności.

3. Producenci rolni za główny czynnik utrudniający wdrażanie programu rolnośrodowiskowego w gospodarstwach w województwie zachodniopomorskim uznali m.in.: zbyt niski poziom dopłat, duże wydatki ponoszone w początkowej fazie wdrażania programu oraz trudności wynikające w spełnieniu wymogów poszczególnych pakietów.
4. W obszarze realizacji poszczególnych pakietów badani zwracają uwagę na utrudnienia w postaci głównie: wymogu sporządzania planu rolnośrodowiskowego, szczegółowych wymogów dotyczących pakietów czy technologii upraw.
5. Zdecydowana większość badanych (96,14%) była zadowolona z przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego wskazując przede wszystkim na względy ekonomiczne, dodatkowy dochód czy poprawę kondycji finansowej gospodarstwa.

Bibliografia

- Gotkiewicz, W., Bórawski, P., Stefańska, D. (2012). Funkcjonowanie gospodarstw rolnych uczestniczących w programie rolnośrodowiskowym na przykładzie powiatu mławskiego. W: *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing. Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie nr 8(57)*, Warszawa, 159–173.
- Korsak-Adamowicz, M., Starczewski, J., Dopka, D. (2007). Realizacja krajowego programu rolnośrodowiskowego we wschodniej części województwa mazowieckiego. *Pamiętnik Puławski* 146, 6.
- Kucharczyk, K., Różańska, E. (2012). Programy rolnośrodowiskowe jako instrument WPR dla ochrony środowiska w UE i Polsce. *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 54.
- Mickiewicz, B. (2011). Wybrane opinie rolników z terenu Polski północno-zachodniej na temat wdrażania i funkcjonowania programów rolnośrodowiskowych w ich gospodarstwach. *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 47, Warszawa, 176.
- Program rolnośrodowiskowy objęty PROW 2007–2013 w pigułce. (2011). Warszawa; MRiRW.

Selected feedbacks of participants agri-environmental program implemented in the region West Pomerania

Summary

The article presents selected results on the implementation of agri-environment farm owners from the area belonging to the West Pomeranian Province. The work was based on data obtained from the questionnaire survey carried out among 500 owners of farms (obtained 492 correctly completed questionnaires). On the grounds of the analyzed counties West Pomeranian, domestic agri-environmental program enjoyed a varied interest among farmers. Farmers most often chose to implement the package 2. Organic farming. On the other packages demand was varied, which was mainly related to lower agri-environment payments. Respondents showed great satisfaction with the accession to the agri-environmental program, while exchanging numerous barriers associated with its implementation.

Translated by Monika Pradziadowicz